

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ALGISININ OLGUSAL SÜRDÜRÜLEMEZLİĞİ ÜZERİNE BİR TENKİT DENEMESİ

Özkal Barış ÖZTÜRK
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türkiye
ORCID ID: 0000-0001-7625-0661
baris@msgsu.edu.tr

ÖZ

Tasarlama eylemi, doğanın birimlerini anlamlı bir yeniye ve henüz kavranamamış mana birlikteliklerinin izdüşümüne ulaşma adına yan yana getiren insanın hem yaşam amacı, hem yaşam aracıdır. Atılan her tasarlama adımının da doğa ve onun şaşmaz etki-tepki döngüsünden izler taşıması gerekliliği yaşamsal bir değişmezdir. Bu bağlamda sürdürülebilirlik, bir algı olarak tasarlama eyleminin aksi düşünülemez bir parametresi, eylemsel doğallığın değişmez bir parçası olarak zihinlerdeki yerini alsın da olgu olarak sürdürülebilirliğin yapay bir eklenti, esas görünmez kılan bir sis haline getirildiğini söylemek mümkündür. Bu çalışma, sürdürülebilirlik yaklaşımının algılar ve olgular zemininde gösterdiği kopuşu işaretlemeye çalışan bir durum okuma denemesidir.

Anahtar kelimeler: Sürdürülebilirlik, Tasarım, Tasarımcı, Doğa

A CRITICISM AFFAIR ON THE CONCEPTUAL UNSUSTAINABILITY OF SUSTAINABILITY AS A PERCEPTION

ABSTRACT

To design is both a living purpose and a means of life for human; who is unifying natural assets, for a meaningful new and for reaching the marks of an unconceived unity of meanings. It is vitally monolithic that every step of design action must have traces of nature and its fixed action-reaction cycle. Due to this context, eventhough sustainability as to the perceptual analyses concerned as a fact which can not be considered a contradiction to the design and as an invariable part of the operational nature, as a concept it is possible to signify that sustainability is brought to a state that it is an artificial annex and a fog which makes the reality invisible. This article is an affair to read a situation that is trying to mark the break that the approach of sustainability shows in the states of perceptions and cocncepts.

Keywords: Sustainability, Design, Designer, Nature

SÜRDÜRÜLEMEZLİĞE GİRİŞ YA DA GİRİŞİN SÜRDÜRÜLEMEZLİĞİ

Her kavram gibi sürdürülebilirlik de tanımlayanın tanımlama amacına uyacak şekilde içini doldurduğu bir mana deposu halinde kendisini muhataplarına sunmaktadır. Küresel tanım koyucu örgütlerin sürdürülebilirlik ile ilgili biçimlendirdikleri perspektifin, yaşamsal gereklikleri karşılama noktasında atılacak günlük adımların geleceğin doğal yaşam şartlarını tehlikeye atmasından uzak durması zemininde şekillendiği bilinmektedir. (Özçuhadar, 2007) Ancak tanımlanış nedenine bakıldığında evrensel döngü ve devamlılık korumacılığı prensiplerini içeren bu kavramın beraberinde getirdiği uygunluk ölçütleri aracılığıyla hedeflenesi bir nesnel niteliğe büründürüldüğü gerçeği ile yüzleşmek gerekmektedir. Birçok olguda gözlemlendiği gibi sözü edilen ölçütleri sağlıyor olma durumunun bizatihi kendisi bile metalaşır hale getirilmiştir. Bu olgu, sürdürülebilirlik kavramını özünden kopartarak pazarlanabilir bir nesneye dönüştürmüştür. Sürdürülebilir olma koşullarının yerine getirildiğine dair bir intiba oluşturularak, alıcının bu niteliğe haiz olduğu tespit edilen ürüne ulaşması kolaylaştırılmaya, özendirilmeye çalışılmıştır. Bu dönüşüm esas itibariyle tabiatla kurulması ve korunması gerektiğine

inanılan doğal bağı, nesneleştirilerek koparılması durumudur. Bir diğer deyişle, metalaşan sürdürülebilirlik, tabiatla kurulacak güncel bağların gelecek kaygısı taşımamasını sürdürülemez hale getirmeye başlamıştır. Geçmişten günümüze “çevresel tasarım”, “yeşil tasarım”, “ekolojik tasarım” vb. terimlerle varlığını devam ettiren bu kavramın (Arşan, 2008) tasarım zemininde bırakılması gereken temel iz, doğanın sundukları aracılığıyla kurgulanan yenilerin, doğanın insana temas ediş niyeti ve şekline paralel biçimde yine ona armağan edilmesinden öte bir anlam taşımamaktadır.(1)

Tasarlama eyleminin işleyişine karşı koymadığı müddetçe insanın sürdürülemezlik endişesine kapılmasına gerek olmadığı gibi tasarımın özünü çelışen insanın, ekolojik görünümlü nesnel eklerle bezediği yaşamını sürdürülebilir kılması da mümkün değildir...

1. DOĞANIN GRAMERİNDEN TASARIMIN DİLİNE

Tasarımın tanımı, doğayla kurulması hedeflenen temasa dayalı bağı kopmazlığını anlatacak biçimdedir. Tasarlamak varları birbiriyle ilişkilendirerek bir var olmayana ulaşma çabasıdır.

Tanımda sözü edilen varlar, doğanın kendini insana sunuş biçimleri aracılığıyla oluşan soyut – somut veriler bütünüdür. Varlığın ve çevrenin algılanmaya başlandığı andan itibaren içselleştirilen bilgilerin tümüdür. Taşın somutluğundan, aşkın soyutluğuna uzanan bireysel anlamlar toplamıdır. Bu bağlamda insan, kendisinin de bir var olarak içinde yer aldığı doğal birimler yığına, söz konusu varları yan yana getirerek oluşturduğu yenileri ekleyerek varlığını devam ve ispat etme peşinde koşar. Eklenen her yeninin de varlaşarak bir sonraki yeniye ulaşma eylemine birer birim olarak katkıda bulunması, tasarlama eyleminin doğayla kurduğu temas ilişkisinin sürdürülebilirliğine delalet eder. Dolayısıyla doğa bir taraftan tasarlama eyleminin muhatabı olan insanı bir var olarak barındırırken, diğer taraftan da insanın birbiriyle ilişkilendirdiği varlar aracılığıyla kurguladığı tasarımın da nefes alacağı ortamı oluşturur. Bilgilerle, anlamlarla, materyallerle vb. ile biçimlenen tasarım, tasarlavıcısı gibi bir birim olarak doğadaki varlığını devam ettirir. Sürdürülmesi kaçınılmaz bir husus varsa o da yukarıda ifadesini bulan karşılıklı temas döngüsüdür.

Doğaya ait doğal bir birimin (insanın) kendisi gibi doğal birimlerle biçimlendirdiği yeni birimleri kaynağı olan doğaya armağan etme döngüsünü kavramak ve korumaktan yoksun zihinlerin hangi sürdürülebilirliği, ne amaçla tanımlama ve uygulama ihtimali olduğu sorulmalıdır. Sürdürülebilirlik algısının şaşmaz tabiiği bir tarafta dururken, sürdürülebilirlik olgusunun samimiyetini bu sorulara verilecek cevaplar belirleyecektir. Sabitlenmesi gereken temel sorun, sürdürülebilirlikten uzak olması eylemsel yapısı itibarıyla zaten imkânsızlaştırılması gereken bir kavramı; tasarımı, önce işleyiş sistemi itibarıyla doğayla arasındaki şaşmaz uyumu bozarak sürdürülemez hale getirmek, ardından da inşa edilmiş bu yapay sürdürülemezliğe karşı sürdürülebilirliğe hizmet edeceği sanısıyla üretilmiş eklere muhtaç bırakmaktır. Doğanın gramerinin tasarlama eyleminin dilini belirlediği, eylemin dilinin ise bir birimler dermesi olan doğanın gramerine uymayı kaçınılmaz gördüğü müddetçe sürdürülemez olacak olan tek şey sürdürülebilirliği barkodlanmış bir raf ürünü olarak görenlerin varlık sebepleri olacaktır.

Doğa – var – insan – tasarım dörtlüsünün birbirinden koparılamayacak dengeli bağı görmezden gelerek, sürdürülebilirlik kavramını bu dörtlemenin içinden seçilen bir ya da iki mesnet üzerine oturtabilmek mümkün değildir. İnsansızlaştırılmış bir doğanın sürdürülebilirliği kadar, bir var olduğunu unutan insanın tasarımıyla doğallaşmaya katkıda bulunabilmesi de imkânsızdır.

Bir tasarım sahası olarak mekân sözü edilen şuur kilitlenmelerine ait örnekleri çekinmeden gözler önüne serecek kadar cömerttir. Doğa mekânına, tasarlanmış bir yeni var olarak eklenen mimari mekânların sürdürülebilirlik adına giydirildiği kimliklere bakıldığında yukarıda sözü edilen kopmaz dörtlüden ödünler verildiği gözlemlenecektir.

Sürdürülebilirlik adına saman balyasından ev yapıyor olmanın altında yatan sebep, samanın bir yapı malzemesi olmaktan çok daha değerli olabileceğini bilmemenin yanı sıra, moda yatağına mahkûm edilen tasarlama ırmağının döküldüğü yozluk denizini de işaret etmemekte midir? Saman balyası en sıradan formuyla, “ev”leşiyorsa bu dörtlünün tasarım ayağı topal değil midir?

Dört duvar - bir çatıdan oluşan böylesi bir yapıda samandan başka vurgu yoksa tasarımcı nerededir?(2)

Hangi çok katlı bina sadece çatısı bitkiyle kaplı olduğu için iklimlendirme adına harcadığı enerji, engellediği doğal hava akışı vb. hususlar göz ardı edilerek ulaşılabilecek bir ekolojik fetiş nesnesi haline gelebilir? Doğallık adına ortaya konan böylesi bir tasarımda şuur sahibi insandan eser var mıdır? (3)

Tasarlanışı itibariyle imitasyon ürünü olduğunu ifşa eden bir binanın “akıllı” olabilme ihtimalini düşünenlerin akıllarıyla ilgili önceden cevaplamak zorunda olduğu sorular nasıl sorulamadan ıskala geçilebilir? İnsan ve tasarım, doğasız bırakılarak hangi sürdürülebilirliği işaret edecektir? (4)

Sürdürülebilirlik olgusuna dair atılacak ilk adım, tabiat ya da tasarım üst başlığını temsil ettiğine inanılan ekolojik, teknolojik etiketleri mekânlara yapılandırma kolaycılığını terk etmek olmalıdır. İnsan, derlediği birimlerle biçimlendirdiği bir birimi tabiat deneni ilahi birimler bütününe eklemeye çalışırken, bizatihi bir birim olarak söz konusu bütünü en az diğer birimler kadar basit ve değerli bir parçası olduğunu kavramalıdır. Evren ölçeğinde bir birim olarak saman balyası ya da bir avuç çimenden daha öte bir birim olmadığını kavradığı an insan, sürdürülebilirlik adına algı etiketlerine başvurmadan vazgeçebilecektir. Aksi takdirde çimenden doğallaştığı, otomasyon sistemleriyle teknolojikleştiği sanılan mekânlarda insanın da yerini tutacak bir algı etiketine daha ihtiyaç duyulacağı kesindir.

2. DÜŞÜNSEL SÜRDÜRÜLEBİRLİĞİN EYLEMSSEL ÇÜRÜYÜŞÜ

Sürdürülebilirliğin korunması düşünsel alt yapısına rağmen eylem düzleminde böylesine nesnelleşerek yozlaştırılmasının temel sebebi, fikri ölçeğiyle eylem ölçeği arasında sıkışan ahlaki tavırlardır.

“Sürdürülebilirlik, çevre hareketi içinde ortaya çıkan oldukça yaygın olarak kabul gören ve içeriği siyasal süreç içinde, sürekli olarak yeniden belirlenmeye çalışılan bir ahlak ilkesidir.” (Tekeli,2001)

Tasarlama eyleminin doğa ile kurması gerektiği vurgulanan tinsel bağının barkodlaşmış “eko yamalara” emanet edilerek koparılmasının temel sebebi, tasarımın her ölçekte yozlaşmaya açık bir saha olmasıdır. Tasarımın tanımı hatırlandığında yan yana gelecek olan varların özleri itibariyle buluşması ve tasarlama eyleminin düşselliği nedeniyle oluşturulacak her yeninin - nesnel olsa dahi - kavramsal bir zemininde kurgulanmasının gerektiği anlaşılacaktır. Ne var ki tasarlama eylem sürecinde kullanılacak olan varlar arasında kurulacak ilişkinin nesnel bir somutluk barındırması nedeniyle oluşacak olan hibritleşme durumundan sürdürülebilirlik de payını almıştır. Bir çırpıda sayılabilecek onlarca “eko yama” anlam soyutluklarının verdiği izinden öte nesnel somutluklarının tanıdığı imkânlar uyarınca tasarımlara birer sürdürülebilirlik barkodu halinde eklenmiştir. Yaşama dair ortaya konan tüm tanımlayışların etiketler üzerinden ilerlediği bir fikrîsel çöküş sürecinde sürdürülebilirlik algısı her ne kadar doğanın gramerinin bir uzantısı olarak kendini korumak istese de eylem zeminine aktarılmaya başladığı anda düşünsel tutarlılığını kaybetmeye başlamıştır.

İnsan - insan ve insan - tabiat bağı kuran tasarımın yukarıda ifadesini bulan ahlaki tavırların biçimlendiği eylemsel süreç nedeniyle tüm yalınlığını kaybettiği bir zeminde hayata geçerek olgulaşan sürdürülebilirlik, olumlanan tüm algısal değerlerinden uzaklaşmaya başlayacaktır. Dolayısıyla sürdürülebilir bir tasarımdan bahsedilecekse öncelikle insana da, tasarıma da hem kaynaklık eden hem de yaşam zemini olan doğanın, birimleri ve birimler arasındaki ilişkileri aracılığıyla anlatmaya çalıştığı tavrını duyabilmek gerekmektedir. İfade edilen algı etiketlerinin yerine doğa mekânını oluşturan birimler arasındaki ilişkilerin kuruluş biçimlerine kulak verebilmek şarttır. Görüntüler ve biçimlerden oluşan ekolojik barkodlardan medet ummak yerine doğa matematiğini kavrayarak yöntemleştirebilmek, sürdürülebilirliğe ulaşmak adına gösterilecek belki de en samimi tutum olacaktır. Böylesi bir tutumun var olabilmesi için de yukarıda söz edildiği üzere insanın doğa deneni birimler dermesine ait sıradan bir parça olduğunu kabul edecek kadar çıplaklaşabilmesi şarttır. Ne var ki tek derdi giyinmek olan insan için çıplaklaşmak ulaşılabilecek bir hedef değildir. Çıplaklaştığı andan itibaren çevresiyle kendisi arasındaki tabii aynılığı fark edebilmenin kaçınılmaz sonucu, çevreyi tasarımıyla eksiksizleştirebilme yolunda atılacak ilk adımın öncelikle kendi eksikliklerini ikame edecek bireysel tasarımlardan geçtiğini fark etmek olacaktır.

Böylesi bireysel bir tasarımla insanın kendine müdahale edebilmesi için de çevresini nesneleştiren bakışlarını kendine çevirebilecek bir öz tanımlama sürecine başlamaya cesaret göstermesi gerekecektir.(Karakayalı, 2007)

İnsan, kendisiyle başlayıp çevresine uzanan böylesi çetin bir tanımlama silsilesi aracılığıyla tasarımına yön verebilmenin tüm zorluğuna rağmen kaçınılmazlığını fark edebilme eşiğine gelir. Ancak çoğu zaman bu eşik, alıcısı sabit ekolojik – doğal algı etiketlerini “muska”laştırarak (Yürekli,2003) tasarımın temel anlam bildiricisi haline getirmenin zahmetsizliği nedeniyle geçilememiştir. Tarihselcilik algısının, yaşanmışlık güvencesinin bağlamından koparttığı mimari öğeler (betonarme cumbalar, modern üçgen alınlıklar vb.) gibi sürdürülebilirlik hassasiyetini tatmin etme görevi atfedilen mekânsal ekler de (yeşil teraslar vb.)fetişleşmeye başlamıştır. Herhangi bir tasarımın sürdürülebilirliğini tasarımcıdan öte sözü edilen etiketler, barkodlar belirlemiştir. Sürdürülebilirlik olgusunun peşi sıra zihinlerde şekillendirdiği imajlara yer verilerek tasarımın “doğacı”lık niteliğini yerine getirdiğini sananlar, söz konusu etiketler yardımıyla farkında olmadan tasarımlarındaki tasarımcısızlık boşluğunu işaret eder hale gelmişlerdir. Özden uzaklaşarak nesneleşen sürdürülebilirlik, tasarımın tasarımcısızlığını belirleyen bir turnusol kâğıdına dönüşmüştür.

SONUÇ YA DA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE GİRİŞ

Doğanın değişmez matematiği içinde bir birim olarak varlığını devam ettiren insanın tasarım adına kendini var eden sistemi tersyüz etme yolundaki çabalarının sonuçsuzluğa mahkûm olduğunu kavraması için öncelikle aciziyetini fark etmesi gerekmektedir. Ancak bu kavrayışı imkânsızlaştıran temel hususlardan belki de en önemlisi sürdürülebilirliğe ihtiyaç duyanın tespitindeki adres yanlışlığıdır. Sürdürülebilirlik kavramının adreslenmesinde yerel ölçekteki temel hata ihtiyaç sahibinin insandan öte doğa olduğu yanlışlığında saklıdır. Çoğu tasarımda gözlenen “doğa dostu” olma vurgusu dahi insanın fikren kendini doğadan izole edilmiş bir noktaya konumlandırabilme bakışının sloganlaşmış tezahürüdür. Evrensel ölçekte sürdürülebilirliğin temel muhatabı olan insanın varlık devamını koruma güdüsü, yerel ölçekte doğaya yöneltilen bağışlayıcı bakışlar haline evrilmiştir. Bilinmesi gereken temel gerçek, doğanın kesintisizliği sabit matematiksel işleyiş biçimini kavramaktan uzaklaşan insanın, ekolojik fetiş nesnelereyle doğalcılık oynama çabasının sürdürülemezliğe mahkûm olduğudur.

Tasarımın doğa ile kuracağı ilişkiyi sürdürülebilirlik adına gözetilenlerin unutmaması gereken temel husus, söz konusu ilişkinin bir paydaşı olan doğanın koyduğu kurallar uyarınca oluşturduğu beklenti eşiğinin insan tarafından aşılması gerekliliğidir. Bu tabii beklenti karşılanmadığı anda yok olacak olan paydaş doğa değil, doğanın yapısal değişmezlerini tasarımlarıyla yıkmaya başlayan insandır.

“...Daha önce değindiğimiz gibi, evrim gelecek için plan kurmaz, tasarım yapmaz; o anda elde bulunan nesnelere ya da özellikleri yine o anda gereksinme duyulan şekilde seçmeye kalkışır. Bu nedenle de evrim her zaman mükemmeli bulamaz. İşte bu nedenle dünyada bu güne kadar yaşamış canlıların %96’sı yeni değişimlere çözüm yolu bulamadığı ya da daha önce başarılı bir şekilde geliştirdiği özellikleri ile devam edemediği için yaşam sahnesinden silinmiş, yerlerini daha başarılı olanlara bırakmışlardır...” (Demirsoy, 2012)

Bir birim olarak çevresindeki birimleri doğanın matematiğinden ders almadan yan yana getirerek tasarladığını sananların, tasarlama iddiasında olmayan diğer doğal birimlerin eylemleri karşısında sürdürülebilir bir mahcubiyetle baş başa kalmaları kaçınılmazdır.

Resim 1. Y. Mimar Cem ENER fotoğraf arşivi.

Tasarlayabilmek için çıplaklaşmanın bir zorunluluk olduğunu fark edememek bir tarafa, tasarımları aracılığıyla giyineceklerini umanlar gözlemlendiğinde, tasarımcısız bir tasarımın sürdürülebilirlik hedefine hiç değilse samimiyet açısından çok daha yakın olduğunu tespit etmek olasıdır.

“Doğa mükemmel bir mühendis değildir; varsayılan bir doğaüstü güç gibi her şeyi bilen, planlayabilen ve geleceği gören bir işletim sistemi de değildir. Var olanı kullanarak o günkü koşullara en iyi uyumu yapacakları seçen bir sistemdir.” (Demirsoy, 2012)

Sürdürülebilirlik özden öte biçimle sağlanıyor, kaygılar fetişizm sloganları ile tatmin ediliyorsa kesintisizliği sabit tek şey şuarsuzluk gölgesinde kararmaya mahkûm insan varlığıdır.

NOTLAR

(1) İnsan, zaman – mekân ölçeğinde genişleyen bir parantez içinde sürekli değişen denklemin hem bir birimi, hem de tek kavrayıcısıdır. Söz konusu denklemin işleyiş biçimi, tasarlanarak o denkleme eklenecek olan her yeni birim için ölçek farkı gözetmeksizin sürdürülebilir olmalıdır. Kozmos ölçeğinden nesne ölçeğine ulaşana dek insani her üretimin aynı inşa prensibinin ürünü olması sürdürülebilirliğin iska geçilmemesi gereken özüdür.

(2) Tasarımcının tasarımı aracılığıyla bildirdiği yeninin niteliği söz konusu durumun temel belirleyicisidir. Tasarım, bütüncül bildirisinden öte herhangi bir parametresinde yapılan ve sadece çeşitleme özelliği taşımaktan öteye geçemeyecek olan bir değişiklik denemesiyle ulaşılmamışlar arasından yakalanmış bir yeni olarak kendini gösteremeyecektir. Formu, boyutu, fonksiyonu, sağladığı imkânları vb. pek çok verileri itibariyle bilineni yıkıp yerine yenisini inşa etme kabiliyetinden yoksun olan bir tasarımın sahibi eylemini sanatlaştıran bir tasarımcı değil, en iyi bildiği şeylere; malzeme ve uygulama bilgisine sarılan açık fikirli bir zanaatkârdır.

(3) Sürdürülebilirlik algısının olgulaşmaya başladığı an yaşadığı yozlaşmayı takip edilebilir kılan bir diğer metalaştırma yaklaşımı da muskalaştırılmış “eko” eklerin bildirilerine olan adeta ilkelleşmiş inanıştır. Tasarımın tabiat ile kurduğu ilişkideki yapay dominantlığından ödün vermeyi düşünemeyen insanın söz konusu “eko” eklerle günah çıkarması ya da sesini duymadan katlettiği tabiata bu ekler aracılığıyla sanal bir amorti vereceğini umması şuurun nasıl tıkanıldığını ifşa etmeye yetecektir.

(4) Sürdürülebilir kılma endişesi sadece tasarım ile eko sistem arasında sıkışan bir eylemsel tavır olmamalıdır. Tabiat kendine bir yeni olarak armağan edilmiş tüm birimleri de kronolojik niteliklerine bakmaksızın kapsar. Bu bağlamda geçerlilik süresini doldurmuş olsa dahi her tasarım da söz konusu tabii mekândan pay alır. Gerek yaşanmışlık, gerek tarihselcilik adına bağlamından kopartılıp güne adapte edilen her tasarım kendi doğal varlık zeminini kaybettiği için sürdürülemez hale getirilmiştir. Fikri alt yapısı itibariyle bağlamsızlaştırılan tasarımların yapılacak “akıllı” eklerle sürdürülebilir kılınmasının samimiyeti sorgulanmaya açıktır.

KAYNAKÇA

Arsan, Zeynep Durmuş (2008) “Türkiye’de Sürdürülebilir Mimari” *Mimarlık Dergisi Mart – Nisan sayı:340*. Erişim:

<http://www.mimarlarodasi.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=290&RecID=1701>

Demirsoy, Ali (2012) “Akıllı Tasarım Olsaydı Akıllı Tasarımcılar Olmayacaktı” başlıklı makalesi. Erişim: <http://www.garajimdakiejder.com/2012/09/ali-demirsoy-akilli-tasarim-olmasaydi.html>

Ener, Cem Fotoğraf Arşivi.

Karakayalı, Nedim (2007). “Bourdieu, Adorno, ve Sosyolojik Düşüncenin Sınırları” *Ocak ve Zanaat içinde, Derleyenler: Güney Çeğin, Emrah Göker, Âlim Arlı, Ümit Tatlıcan. İstanbul: İletişim Yayınları. S. 227 – 251*

Özçuhadar, Tuna (2007) “Sürdürülebilir Çevre İçin Enerji Etkin Tasarımın Yaşam Döngüsü Sürecinde” *Yüksek Lisans Tezi. İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü. Sayfa 13.*

Tekeli, İlhan (2001) “Sürdürülebilirlik Kavramı Üzerinde İrdelemeler”, *Cevat Geray’a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları: 25, ISBN : 975-7400-14-9*

Yürekli, Hülya – Yürekli, Ferhan (2003). *Muskalı Mimarlık, Yaftalı Eleştiri başlıklı makalesi. TOL Mimarlık Kültürü Dergisi içinde. sayfa .21 -24. TMMOB Mimarlar Odası Kayseri Şubesi Yayını.*